

Муус устар 27 күнүгэр Саха сирэ Республика күнүн бэлиэтиир

Муус устар 27 күнүгэр биһиги бары Республика күнүн бэлиэтиибит. Саха сирэ бу күнү элбэх бэлиэ күннэри кытта сибээстиир, 80 тахса сыл анараа өттүгэр Саха сириг губернията автономнай республикага уларытты (көспүтэ), сэттэ уон сылтан тахса буолан баран Саха Республиката бэйэтин Конституциятын ылыммыта. Саха сириг государственной ууруллубута, ол кэмнэрдээби политической кирииститэ, уларыттыта Россия историятыгар Саха Республиката бириг улахан субъектынан кирииститэ. Октябрьскай революция кэминтэтан даҕаны, сэрин саҕана сыллары, перестройка кэмнэрин Саха республиката Россияны кытта тэннэ олорон, сайдарыгар, бириг бырааптаах буоларыгар, элбэх омук олорор республикатын дьонно - сэргэтэ ити кэмнэри ыраханник аһарыттарыа.

Саха сирэ автономнай республика буолуута уустук политической быһыыга-майгыга барыта. Саха сирэ автономия ылар болпургоһун бастаан Максим Кирович Аммосов тыл көтөхпүтэ. Кини 1921 с. партия КК уонна Наркомнат иннилэригэр ол туһунан этии туруорбута. Ити сүл муус устар ыйга П.А. Слепцов — Ойуунускай КК Сибиирдээби бюротун мунньаҕар бэйэтин даҕылаагыгар Саха сирэ автономнай республика буолара хайаан да сөптөөбүн туһунан ахтыбыта. Конституция сүрүн чааһа бэлэмнииллэн 1922 с.л. санатыгар бүппүтэ, олунньу ый ортотугар буолбут Дьокуускай губерния сэбиэттэрин бастакы ыксаллаах (чрезвычайнай) мунньаҕа Конституция уонна үлэһит дьон бырааптарын уонна эбэһинэстэрин Декларациятын биһирээбитэ. Этаптарынан бэлэмнииллибит үлэ, 1922 с.л. муус устар 27 күнүгэр ВЦИК Декретинэн "Саха Сирэ Автономнай Социалистическай Советскай Республика" онорорго дьин түмүктээбитэ. Бу историческай докумуон Саха сириг норуоттара национальной государство тутула буоларын түстээбитэ. Бу манна государственнай тутул сүрүн ирдэбиллэрэ: суот органа ЯЦИК, Совнарком сирэйигэр толоруулаах былаас уонна народнай комиссариат, Сэбиэт учараттаах съездэрин ыгырыылаах уонна республика тас границаларын быһарыта.

1922 с.л. ахсынны ый бүтүтэ — 1923 с.л. тохсунньу саҕаланыта буолбут Саха сиринээби бастакы уо-

чараттаах (учредительнай) Сэбиэттэр съездтэрэ Саха сирэ автономнай республика буоларыгар сокуоннайдык биһиргэммитэ, ити курдук государственнай былаас урдүкү органнара үлэлэрин саҕалаабыттарыа. Саха сирэ Россия састаабыгар юридическай өттүнэн национальной государственность тэриллэригэр хас эмт үйэлэр, көлүөнэлэр биллиилээх дьонноро ыра санаа окостубут

Бу күн саха норуотун бүтүннүүтүн бырааһынныыга. Саха сирэ уонна Россия холбоһуута, республика ситиһилэрин ааҕар күн.

санаалара олоххо кириистэ.

Саха статус Саха сириг дьонун экономической, культурнай сайдыыларыгар эрэ буолбакка, Саха сириг бүтүннүүтүгэр дьайыта. Ол саҕана Саха сириг эдэр салайааччыларын теоретическай дьарыктарын, принциптарын, туһулуур сүрүн политической хардыынан — автономия буолбута. Ол саҕана Саха сирэ автономнай уобалас статусун ылар тэһиһигэр киллэриллибитэ — Саха норуота аһыаҕа, кадрдар тийбэттэрэ, регион экономической уонна культурнай өттүнэн хаалыта. Онон Саха сириг лидердэрэ, Саха норуотун интэриһин көмүскүүллэригэр улахан эппиэтинэстээх этилэр.

Аспыт үйэ 20—30 сылларыгар Саха сиригэр—экономикаҕа, норуот хаһаайыстыбатыгар, социальной эйгэ, национальной политикаҕа тосту уларыттылар барыттарыа.

Республикабыт историята Россияны кытта ыкса сибээстээх, бары экономической, историческай уларыттыларыа саха норуотун сайдыытын көрдөрөллөр. Ол курдук, 1920—1930 сыллардаахха экономикаҕа тосту уларыттылар тахсыттарыа. Саха сиригэр сүрүннээн сиртэн хостонор баайдарга туһайылыгыттарыа. Тьа хаһаайыстыбатыгар потребительскай, кредиттэй кооперация ныымаларын үлэс киллэрииттэрэ. 1925 с. Наука Академиятын Комиссиятын Саха сиринээби сүрүннүүр онорон таһаарар салаата бэйэтин үлэтин

саҕалаабыта. Бу салаа улахан ситиһинтээн буолбута культурага, үөрэхтэһинтэ, наукаҕа кэккэ уларыттылары таһаарыта, нэһилиэннэ аахпат, суруйбат буолуутун суох гыны, доруобуйа харыстабылын сайдыта. НЭП сылларыгар экономической күүһүнэн буолбута чааһынай предпринимательство сайдыта. Саха сиригэр хотугу тымны климаттаах сиргэ, тьа хаһаайыстыбатын бордодуусууларынан хаачыстыбатын үрдэтиигэ бастаан сөптөөх усулуобуйалар тэриллибиттэрэ.

Республика историята Россияны кытта быстыспат сибээстээх. Политическай уонна экономической, туох баар уларыттылар — Саха сириг нэһилиэннэтин дьонугар, кини олоһор дьайылаах, ол курдук, кэм ирдэбилигэр сокуон эмт уларытар, эппиэттэһэр.

1990 с.л. балаһан ыйын 27 күнүгэр, тирээн турар кризис кэмигэр республикабыт Урдүкү Сэбиэтэ — Саха государственнай суверенитетын ылыны тупуан Декларацияны ылыммыта. Онон эппиэтинэстээх улахан үлэ ытыллыта уонна (сүрүн сокуона) Конституция буолбута, бэйэтин күүһэ 1992 с.л. муус устар 27 күнүгэр олоххо кириистэ.

Ол кэмнэргэ сүрүн сокуон революционнай докумуон буолбута дьин этиэххэ наада.

Бу суверенитет историческай суолтатын өйдөөн туран, бу сүрүн сокуон төрүтүгэр олоһуран общественной — экономической тутул уларытан, рыночной экономика структуратыгар көспүтэ. Бу манна тоһоһоломмота — норуот бэйэтин сириг баһылаа буолара. Онон муус устар 27 күнэ Саха республикатыгар историяга кириист күн. Бу күнү сахалыы сангарар, сахалыы тыыннаах дьон бары өрө көтөһүлэн, үөрэн — көтөн туран көрсөбүт. Күндү Чурапчы улуһун олохтоохторун Сахабыт сирэ Улуу Россияны кытта холбоспун бырааһынныгынан, Республикабыт күнүнэн иттиик — истинник эбэрдэлиибит! Хатын чарачардаах алаастарыт сааскы көй салгынарарын курдук чэгин — чэбдик доруобуйаны, ыраас халлааны баһарабыт.

Т.ФЕОФАНОВА,
улуустаагы "Билии" общество председателэ.

Сонуннар

Виталий Корякин — чемпион

Бу ый муус устар 19—21 күннэригэр Санкт-Петербург куоракка көнүл тустууга студеннар ортолоругар Бүтүн Россиятаагы күрэхтэһин буолан ааста. Саха сириг урдүк үөрэбин тэрилтэлэригэр барыта 17 тустуук кыһына. Ол иһиттэн Чурапчытаагы физкультура уонна спорт институттун алта уол ситиһилээхтик кыттан кэллилэр. Түһүлгэс Россия бары урдүк үөрэбин тэрилтэлэригэр 110 тустуук күрэхтэстэ. 55 кг ыйааһыннаахтарга 19 бөгөс тустубуттан 3 курс студена Александр Бурнашев иккис, Данил Неустроев уонна 3 курс студена Александр Львов 3 миэстэлэри ылаттаатылар. 60 кг ыйааһыннаахтарга 24 бөгөс тустубуттан 4 курс студена Виталий Корякин бары утарылаһааччыларын хотуталаан чемпион урдүк аатын ылла. Кини Россия сүүмэрдэммит хамаандатыгар кирирдэ уонна бэс ыйын 16—18 күннэригэр Монголия Улан-Батор куоратыгар ытыттылар аан дойду студеннарын күрэхтэһинлэригэр кыттар быраабы ылла. Финалга киниэхэ хотторбут 4 курс студена Юрий Афанасьев иккис миэстэни ылла. 74 кг ыйааһыннаахтарга 4 курс студена Юрий Старостин иккис миэстэни ылары ситистэ. Онон уолаттарбытын уонна кини тренердэрин бу урдүк ситиһинлэринэн эбэрдэлиибит. Дьокуускайтан 60 кг ыйааһыннаахтарга Антон Иванов, 66 кг Дмитрий Шадрин, 74 кг Александр Оконешников 3 миэстэлэри ылаттаатылар.

П.КОРКИН.

Үлэ саҕаланна

Оскуола-интернат уонна физкультурнай-спортивная институт ветераннара уруккуттан инициативалаахтык, түмсүүлээхтик үлэлииллэр. Ол курдук улууска ытыттылар ветераннар күрэхтэһинлэригэр сырыы аайы биригистээх миэстэттэн түспэттэр, ветераннар дьыллэрин тутууга, оквердэриг онорууга, күөх үүнээйини олордуга, дьэригэни көбөрдүгэ о.д.а дьаһалларга актыыбынайдык кытталлар. Бириг биригмэс ветераннар ааттарыттан стипендияны оскуола актыыбынай, үчүгэй үөрэхтээх выпускниктарыгар аныы сылдыгыттарыа, эмтэ да бириг бириг төлөбүрэ суох маҕаһыынна салҕааһын тутуу онорбуттарыа. Оттон билгичин ветераннар дьыллэрин тутарга турунан үлэни күүскэ ытытталлар. Улуус биллиилээх бастакы тустууга Николай Ба-

Сонуннар

рашков бириг төрөөбүт быраата Сельэнерго ытыктанар ветерана Ефим Афанасьевич Барашков күүстээх дуулуурунан уонна ветераннар сэбиэттэрин председателэ, уруккута эргистэн биллиилээх үлэһитэ, райсовет исполкомун чилиэнигэр тийэс үүнэ, үлэли сылдыгыт Ольга Петровна Кузьмина салалтатынан маһа кэрдиллэн, трелевкаланан бүттэ. Сотору кэмнээн тийэһит саҕаланара күүтүлгүнэр. Бу үлэ бараарыгар Ил Түмэн депутаты Иван Константинович Макаров соларханаан, бензининэн кемелөһөн олугун охсустута үөрүүлээх. Итигинэ кэлин даҕаны көмө оноруох буолан эрэннэрибитэ үчүгэйэ сүрдээх.

Интернат-оскуола кулууба эргэрэн көтүллүбүттэн ыла манна олохтоох нэһилиэннэ ханна да түмсэр, туох эмэ дьаһалы ыттар кыахтара суох буолан эбэрдэммиттэрэ. Хас эмэ сылы быһа хас мунньах, депутаттары талыы, кинилэри кытта көрсүлүүлэр, араас отчуоттар буоллахтарын аайы нахаас бөгөнү биэрэн, уураах үөһэ уураах бөгөнү ылына сатаабылпыт да туох даҕаны, ким даҕаны кулууп тутуутун ылыммыта. Таһаҕас миэстэттэн хоннубатаҕа. Болпурор быһаарыллыбатаҕа. Онон уһун историялаах, улахан силлэстээх-мутуктаах, бөдөн суолталаах болпургоһу обонньооттор, эмтэхситтэр этэ сатаан баран, син бириг туһа тахсыа суоһун өйдөөн бэйэлэрин халпыт санныларыгар, чөрдээх ытыстарыгар, модун санааларыгар биһитик ылан үлэтин саҕалаабыттарыа үтө санаа өлбөөдүбүт бэлиэтэ буолар. Олоххо кирирдэр ыңчаттын, бэтэрэниин илээн биригмэни туһалаахтык атаарар, субэ-танха чөллөрүтөр, чөл олоххо тардыстар арчы кириг буолуох этэ. Үтө санаа туоларын туһугар өссө күүскэ үлэлиэбин.

Р. АБРАМОВ.

Түөлбэлэр күрэхтэстилэр

Муус устар 19 күнүгэр физкультурнай институт спортивной манеһыгар томиттор түөлбэлэрин күрэхтэһинтэ буолла. Бастаан сэттэ түөлбө салайааччыларын биһигинирирдилэр, кинилэр күрэхтэһини былааһын таһаардылар. Сэттэ хамаанда 14 киһилээх кыра, орто саастаах оҕолор, дьахталлар, эр дьоннор, кырдыадастар. Күрэхтэһини көрдөөх эстафетаттан саҕаланна уонна халаат тардыһытынан, ыраабы куобахтааһынынан (бириг киһи биригдэ куобахтаан хамаанда чилиэнэ барыта кыттар) түмүктэннэ. Барыта сэттэ көрүн. Күрэхтэһини үксэ көрдөөх көрүннэр буолан күлсүүс салсыы, үөрүү-көтүү, ыалдыааччылар эйдара-хайдара өрө ньиригэ олорто. Күрэхтэһини "Эрэл" түөлбө хамаандата аатын курдук эрэллээхтик түмүктээтэ, ырааһынан кыайда (түөлбө салайааччыта ветеран учуутал М.Д.Дьяковская), атыттар эгил-тэгил түһүстүлэр. "Эрэллэр" көһө сылдыар кубогунан, 1 степеннээх дипломунан уонна иккис, үчүс миэ-

Сонуннар

стэни ылбыттар дипломунан наһараадаланылар.

"Күрэхтэһинлэр, атын да үлэлэр утуу-субуу баран иһиэхтэрэ, онно көхтөөхтүк кыттыларын", — дьин түмүктээтэ бу дьаһалы, уопсайынан түөлбэлэр үлэлэрин салайыны көнүл өттүнэн бэйэтигэр ылыммыт биһиги уокуруктуттан сэлээннэ сэбиэтигэр депутаттыт физкультурнай-спортивной институт проректора М.П.Оконешников.

Күрэхтэһини бары сиэрин-туомун тутуһаан күрэхтэһинчилэр формаларынык, парадтык, рапордык, былаах тахсытыгар гимниг, судьуйалааһыныгар, бэрээдэгэр о.д.а тийэс ситэ-хото толкуйданан, бэл оннообор "Чуораанмык" уһуйаан оҕолорун цирковой нүөмэрдэринэн эбэр-дэлэринин ханник да республиканскай күрэхтэһинтэн итэбэлэ суох урдүк таһынаахтык барда.

Чөл олохтоох, улууска образцовый уокурук буолубун дьин сэргэхсийэн, үөрэн-көтөн тарбастылар.

Р. АБРАМОВ.

Айымнылар үбүлүөйдэрэ

Улуустаагы оҕо библиотека (сэбиэдистэй Е.П.Гульяев, М.С.Филиппова, Л.П.Монастырева), Чурапчы начальнай оскуолатын библиотекара А.Е.Аргунова оҕолор таптыыр айымныларын үбүлүөйдэрин бэлиэтир дьоро күнү "Айыллаан" сыһынан кинигэр тэрийэн ытыттылар. Ол курдук "Золотой ключик" — 70, "Дядя Степа" — 70, "Винни Пух" — 80, "Гулливёр" — 280, "Белый Бим черное ухо" — 30, А. Барто "Игрушки" — 70, С. Маршак "Багаж" — 80 саастарын туолулар. Манна улуус оскуолаһа бу айымныларынан инсценировка көрдөрдүлэр. Бу тэрэһиннэ Чурапчы начальнай оскуола ШКМ корпусун 4-с кылаастарын оҕолору (Е.И.Попова, К.А.Неустроева, О.И.Тимофеева) "День рождения Иа" инсценировкаһын кыттан "Бастык көстүүм" номинация кыайылааҕа буолулар, көхтөөх кыттыларынан иһин грамотанан наһараадаланылар. Бу чэрчитинэн биһиги оскуолабыт бары кылаастарыгар "Кинжиккы имени" дьин библиотечнай уроктар ытытылылар.

Бу күннэргэ С.А.Новгородов аатынан начальнай оскуола иккис, үчүс кылааска 86 туйгунук уонна 136 "4", "5" сыһаага үөрэнэр оҕолору уонна кинилэр төрөппүттэрин чигэстэһин буолан ааста. Оҕолору, төрөппүттэри оскуола директора П.Н.Посельская, завучтар Л.В.Тосукаева, Е.В.Неустроева, В.П.Дьяковская эбэрдэлэтилэр уонна грамоталары кытта өйдөбүннүк бэлэктэри туттартаатылар. Оттон дьоро күнү бастакы уонна төрдүс кылаас оҕолору ырыанан, үчүкүнэн киэргэттилар.

Е.В.ПОТАПОВА,
куруһуок салайааччыта.

Муус устар 19 күнүгэр Чурапты улуусун булчуттарын уонна балыксыгтары IV конференциялара муниципальнай гэрллийи дьаалататын диэтин актовай саалатыгар үрдүк таһымнаахтык буолан ааста.

Конференцияда улуустаагы булчуттар уонна байлыктарын өйөөхтөрүн 72 делегаттан 50 делегат уонна улуус баһылыга И.Н.Аммосов, Чурапчы салиннэстин баһылыга И.И.Оконешников, улуус ветеринарнай сулуустарын начальнига П.И.Старостин, Дьукусунай куораттан кэлэ сүлдүдэр республикабыт кылабылларнай охотоведик солюйууһунанга Н.П.Додохов кытыннылар.

Түгөт сыйла бирдд буолар конфере-
нцияны общество председатели Г.К.
Барашков кириги тылын аста. Хадар
нэһилигин булуттарын бастаы сулуох
гүлүлэтик председатели Гаврил Григо-
рьевич Решетников утун ыарахан ырыт
тыг уораабытынан бир мүһүтү кэриэ
тылылаабытын, туралларыг көрдөстө.

Григорий Канжаревич отчуток, "2012 кунуттан СР булуттарын уонна баль обществотын бырабыланнытын уура булуттарын уонна балыксытарын общаннатын председателин эбозинэтин то битин сагалыырдыгыар общество су сагалаата.

— Сага талылыбыт састаап обществобалаһыаннатын санааттан регистрацибалаһа сааналыы астаран, улэтин сабабуттунгэр дылы кыалла илик болпурдубултуттарын уонна балыксытарын общедьэтигэ суога буолар. Общество билигин хос ууһан олорор. Урут, 90- с сылларга, тарбыт дыһыга ааариннай туруктаарынан сабыллыбыта уонна ити дыһыи саардада көрүлүт илик.

Отчужтатар хэмээх общество бари-
дгайналдара барибыланынча муннахтар
үлэ хаамыгыгтар, туруоруулбуу-
ыгылынылтар. 2002 сүл түмүгэр обш
1560 кийнээх дылы тэардиллибита, урун
нуулан кэлбит иэстэри барытын төлөөн
күннээ, общество чилиэнин ахсаанын 17
бит уонна бу өссө да бүтэни ахсаан бүс
4679 регистрацияламмыт бул саата бөө
паралартан, билиги обществобит хас би
саалаара көстөр. Ону талынан сыллата 5
жэ иэ дынала отдыгыгтар сана бул саат
аран илдээ сүлдүбүгэ көнүлү уһатыгыт
анналары түгээрэр. Билигин общество
рэн туран 20 бастаки сүһүөх тэрилтэлээх
экстэргэ бастаки сүһүөх булчуттар уонна
ларын тэрилтэтэ баар эбит буоллааына
ралпы салһиһһһһһһһһһһһһһһһһһһ
ры бастаки сүһүөх булчуттар уонна бал
тэрилтэтэ сүүөх оһороллоор. Эбэтэр ити т
талыарена, председателлэрэ сүүктар, т
взношу кийингэр кийиннэн хомуулу кыйа
нэрэ бэйэлэрэ взностарын төлөөрү хонт
ларын уонна тус бэйэлэрин бириэһимэр
хомууһуутугар сөптөөхтүк далаанан у
сүһүөх булчуттар уонна балыксыттар об
рин председателирин аагыталыыр б
скай(Төһүй), Семен Егорович Корякин
(Мындагаайы), П.П.Слепцов (Аларар) уо
хателеком тэрилтэтэ. Взнос хомуулу
сылларынан көрдөххө, 2002 сыллааы б
солкуобай эбит буоллааына, 185 тыһын
сыллааы былаан – 175 тыһынча солк
2004 сыллааы былаан – 175 тыһынча
ча солкуобайынан, 2005 сыллааы была
куобай 347 солкуобайынан туолбут. Бу 21
олбатах биричиннэтэ биир–Ресохотриб
ныата, түүскэ да олокуобатах аһара у

үрдэтэн бийнхээ түгэр-
битэ буслар. Билинги об-
ществобыт 2006 сыйл ку-

муньгаын түмгүнэн, булчуттар уонна балыксыттар Республикатаагы союзтарын бырабылдьанньатын председателин аатыгар аналитический көрдүрүлгүөз сурук ытыбыт. Олчуоттаран кэм устата килиээнэки биллэст уонна ээнос төлөөтүмүз сыйыарыллар идаркэлэр ийин 54200 солкуобай төлөөтүбүт. Булчуттар уонна балыксыттар Республикатаагы союзтарыгар кирибит ээностан 10 бырыһыана — 177415 солкуобай төлөөтүбүт, ол эбэтэр ыйга 3560 солкуобай икки үлэһикк үлэтириллэн төлөнө.

Общество спорт уонна чөл олох ирдэбиллэригэр сөлүбүтиннээн сыллата араас көрүнгүз спортнай курактаннар тыһыыныгы кытыллар. Ол курдук, Сылгак нэһилиэгэр С.И.Яковлев бириһингэр сыллата тыһыллар доруол саанан тыһыга курактаннар, Чурачын салгынэтигэр тыһыллар спортинга, Мындабаайы бөлүөлүгэр — нэрэзгаа булт саананан сылт тыһыга, Урэх - Куэра, Дириг, Болтоно бөлүөлүктэригэр доруол саанан сылт тыһыга, Хадаар нэһилиэгэр куйуурдаһыныга, республика тыһыыгэр спортинга курактаннар хамаанданы, улуус булчуттары обществовотын чилиэтиннэрин иһитэн тэрийэн уонна эрийэн таһаардыбыт. Бу ааттаммыт курактаннарларга улсайд 158520 сумалаах бириһинстэр туруордубут уонна тэрэһин үлэин тыһытыт. Тыһытылыбыт үлэлэргэ булчуттар обществовоттарыттан: А.А.Аянтыр (Сылгак), С.Е.Корякин (Дириг), А.С.Собакин (Мындабаайы), Г.П.Андросов (бырабылыаһына чилиэти) көхтөөхтүк кыттынар улуска булчуттар обществовоттарын аатын элбэтиктэаттылар.

Бултанар кылы, көгөрү харыстааынын булчуттар обществоларга сылтаа саас уюна күнүн инспекторской рейддери ытыгына GSM булуутугар харына 15000 солкубай убу көрөн, тунаа тааардыбыт. Ону таынан кыгынын бултанар кылы аарына улуустары Айыла харыстабылн инспекциятын кытаакс сибастаахы үлэлэн, 19000 солкубай убу ороскуутабыт. Ытыгылыбыт үлэлэр түмүктөрүн сылтаа Айыла харыстабылн министрствотын биологической департаментыгар ытабыт.

Булчуттар уонна балыксыттар обществоларын ички сорукарынан буолаллар. Бастагынан, общество бас билэр маһаһыннын арыян, жирбит өзөс харчыны эргитэн, общество чилиэннэрин илгэки сыаналаах бул тэрилээн хааччыыны уонна араас көрүнүөх күрэхтэһикчилэри салгыы ытыгыны тэрийээтин. Ичкилээн, общество бас билэр административнай дүктүн сундунанат, спонсордору көрдөөн дүктүн тулуу уонна үсүлүүн общество чилиэннэрин ахсаанын элбэти үлэтин салгыы ытыгы, нэһилиэннэри ортотугар сырдатар үлэни тартатын”, – диир Григорий Кэңэрээнин түүмүгүзүтэ.

Улуустаагы ветеринарнай сулууста начальнига П.И.Старостин, дийз уонна тыа кыылларыттан юсти сыстыгынаах ыарыыларга сулуулук сеп диз ыарыы таргаммытын наадатыттан өлөрүлүүбүт кыыллар ис органнарын хайаан да, ветуправлениеба (анонимно да буолуон сеп), анализатар булгуучулаадын, республика урдүкүн карантин биллэрдилибитин, сааскы куһу көтүлүлээһингэ правительство уурааба бу күнүргэ тахсыаххаадын туһунан иһитиннэрэ. Прокопий Иннокентьевич этэринэн ордук туой баттах дийз күс түргэнник көтөр грибизгэ ыллара эбит. Конференция кыттыылаахтаргар киирингэ өйдөбүннүк - лийстар түгэлибиттэрэ. Бу өйдөбүннүккэ бэрт кылгастык кини өйдүүр гына ыалдыбыт көтөр хайдах буоларын, уорбаламмыт көтөр этин хайдах харайар туһунан сурулулубут. Ол курдук:

көтөр төбөтүн араастаан хамсатар, хараа ирнэлзлэх (конъюнктивитгаах) буоллабына бу көтөр шалдыбыт буолуон сөл. Маны таһынан улууслугар 9578 куурусс баарын, хас биридчилэрингэр вакциннаабын өнөрүлүөх таарын туһунан эттэ.

Улус саайттарын саамай кылабынан болгусуостарын саяа кыгулун хайдак онгоотторун ылар туфунан улуустары ис даылаа отделин сотруднига Г.П.Андросов былааран кэлсээтэ. Кини саяа кыгулун ылаары сылга, бийиги улуусту урдүнэн, 700 - чакэ кый сайабылыаннаа туфүрэрин, нэһиликтэртэн бастаы сүтүөх булчуттар усна балыксыттар обществоларын бэрээдээтэлэлэрин кытаа усна ойбээстээхтик уламилэлэрин туфунан эттэ. Ордук учугэй улээстэхтирэн Мындарайыттан А.С.Собакыны, Сылантан А.А.Айанныытабы, Төлөйөн А.Д.Дьяковскайы, Чыапартан И.Н.Слепцовы бэлээтээтэ. Инниниктин нэһилиэк олохтоохторо бул обществотын бэрээстэбитэлэриттэн лицензия ылыныгылар, элэс төлөөтүнүгэр кининэн участковайдары кытаа сөнөөнөн улээмилээр ордук. Ванос биримэтигэр хайаан да төлөнүөхтээх. Бир сыл төлөмнө да, сая кыгула быдылаахтардаах. Онон хаа бирдир булчут үнэлэтин бэйэтэ кэлэн төлүүрүн ситиһээхтээхтик диксинэн түмүктээтэ.

Бу конференцияга элбэх булут санаатын үлэлзинээ, бэйэтэ этиилэрин киллэрдэ. Ол курдук Г.Н.Алексеев, И.М.Зверстов, А.Д.Дьяковский, Н.А.Никитин, Г.И.Седлаицев, Е.Д.Сорокин уош общество үлэтэ сөптөөхтүк баран илэрин туһунан уонна биилэи уу элбэзбитинэн, балыктааһын дохоту киллэринэр салаа буолуон сөбүн, күөлэрбитигэр харыстабыллаахтык сыһыан наһаа, балыгы элбэтэр сыалтан нэһиликтэринэн хас биридэ күөлгэ хаһаайын сыһарыллан, мунгаллаһын бэрээдэктэнэрэ оллар дэнэ эттилэр. Онтон куораттан кэлэ сылдьар республика балыксыттары уонна булуттары обществоларын председателик солбуйааччыта Н.П.Додохов 4 сыл кадровой булутунан үлэ-лэзбитин, охотовед - биолог үөрэхтээбин, бичиги улууска общество үлэтэ рынок кэмизгэр кыһаа тутулан сөөк үлэтин олорорун, атын улуустарга хартыына мөлтөбүн сырдатта. Чурапчы сэдизиньэтин баһылыга И.И.Ожешников общество кэнээзбитин, ыһтыллар үлэлэрин ордук күрэхтэһинилэр (спортинг, куйуур) нэһиликэниэ сөбүлээн көрөрүн, күрэхтэтин кыһынылаахтарыгар уонна кадровой булуттары наһарадалааһыны үксэтэххэ дэнэ этин киллэрдэ. Тылэтиилэрин кэннигиттан конференция кыттыылаахтара бу сайын буолар булуттар уонна балыксыттар сөүзэстэрэр делегаттары талыллар. 100 бырыһыан куоластааһын түмүгүнэн делегаттарынан буолулар — улуустары балыксыттары уонна булуттар обществоларын бэрээсэдээтэлэ Г.К.Барашков, общество чилиэнэ, айылса харыстабылын начальнига Н.П.Игнатев уонна Дюкуускай куораттан сылдьар республикатаагы булуттар уонна балыксыттар обществоларын бэрээсэдээтэлэ Н.П.Додохов. Конференция бүтүүтэ улуус баһылыга И.Н.Аммосов: — "Общество чилиэннэрэ дьон туһугар үлэлирингит кэстөр. Конференция кыттыылаахтара сөптөөх сыана биирдигит. Байыл көтөр грибэ туран кустааһын көңүлүн кэтэлэ сылдьабыт, баһылы Таата улуутун дьаһалтата кустааһыны көңүлүлөөхтүгү дии олороллор — диин эттэ.Түмүккэ, улуус баһылыга И.Н.Аммосов нэһиликэ бастакы сүлүүх булуттар уонна балыксыттар обществоларын бэрээсэдээтэллэригэр А.А.Аянитовка, С.Е.Корякинна, А.Д.Дьяковскийга уонна бырабыланынныа чилиэнигэр Н.П.Игнатеека улуус бочуготуну грамоталарын туттараата. Ону таһынан улууспут нэһиликтэрин басы бастакы сүлүүх обществоларын бэрээсэдээтэллэригэр махтал сурук уонна 50 устука бочугуон биэрдилэр. Улууспут байанайдаах булуттара, балыксыттара улуус баһылыгиттан алгыс илэн, үөрэн - көтөн тарастылар.

А. ПЕРМЯКОВА

"СЫЛАН-РЕКОРДС" КОНЦЕРТ-ПРЕЗЕНТАЦИЯТА

Аасыт субуотада Чуралчы культурнай-спортивнай комплексыгар ырыа алытаах күүлэттэргэр үтүс кийи нүһүбүнэ. Бу күн ырыалыыттарынан таарыбыт Сылдаа нэһилиэгин иһинэн тэрлэлибит "Сылдаа-рекордс" ырыаны устар (аукуозалысыаащый) студия концерт-презентацията буолла.

Борьта хайдах сарааламын билийнээрдхээ, 2003 сүүлэхээ соци-
альной харалта регионаах фонд-
ын, СР үерээн министрвотын, улу-
устаахы үерэх управленийтын
көмөлөрүн анал аппаратура ылы-
ыбыга. Улахан үерээ суух да буол-
лаллар, ырья уонна киникээ сыйла-
наах аппаратура абыгар ыларбыт уо-
латтар хасыһан, үерээн, бэрт интэ-
риэһинэй, умсулдаһах үлэ түбүгэр
түспүттэрэ. Киникэр саланааччылар,
улуустугулар ырья эйгэтин
өлөөчүлэргэн биэр бастыннара Андрей
Петрович Макаров ыһыһынан-
кардинтиэн, субэтинэн-аматынан 10-
нан таһа аудио- уонна CD устуулары
сүн бугун дьон дүүлүгэр тейэрдилэр.
Хас биридди альбом хайдах курдук
тарахан түбүк, сыра түмүгэр оһоһу-
ларын сэрэйэр буолуохтаахын, Фоно-
грамманын оһоруу — биэр түһүн уус-
к үлэ. Аны ол кэнниктэн ырыһыты
мта үлэлэһиэ, үчүгэй түмүгү ылар
туһунан хат-хат устуу, кини голоруу-
р интэбэстэрн булан туоратын, техни-
кскэй үлэ — бу барыта студия уолатта-
һын түһүрү, үлэбэ бэринини ирдн-

ир. Ону кинилэр чигэстээхтик күн бүгүн даһаны толороллор.

Кинилэр саатарын бүтүн кизин туттааттыбыт: аранжировщик — Алексей Борисов, звукооператордар — Юрий Сивцев уонна Николай Грофимов, саппааһы, этиллибитин курдук, Андрей Макаров. Уолаттар студияга үлэтииллэрин талынан араас концерттарга, бырааһынныктарга бэртээхэй аппаратураларынан, бэйэлэрин толорууларынан, сэргэх музыкаларынан күүтүүлэх күндү маалдьыттарынан буолаллар, догонго-сэргэз ырыа уонна музыка үрдүк үөрүүгүн баактииллэр. Кинилэр агардас аныгылыы фонограмманын ылыыр эрэ дону кытта буолбакка, баян курдук кэрэ инструментка толорор ырыаһыттар кытта амыр үлэлээһэллэр. Бу кэлинги икки сылга араас кэминэргэ ылыы сыйдыбыт улуу уус-уран самодеятельный кэптеһиляхтарынан ырыаларын устан, балынан ырыаны талтааһыларга истин балак оһоһулунна. Ол курдук, Силантан Спиридон Готовцев, Валерий Арелкин, сичча ветерана Федор Макаров, Прасковья Макарова, Мугудай эһилимэститэн "Изийн" народный квартет солиһа Тарас Толстоухов кэрэ куоластарын устан үрэттиһилэр. Маны талынан "Эйиэхэ эрэ" димэ эстраднай ырыа хоһуоруунуусун, Силан орто оһуолата арайбыт культурнай эстетическэй лааварын иһитиллээхчилэрин "blow — дунна ымыгы" альбомуна

Бэлтгэж орж орхуулатын ырыагыг оёолорун "Сир бийгэ ырыалар" компакт-дискэлэрин таһаардылар.

Агаддас бу сэлга түвт авторскай быраймак хүн сирин көрбүтэ студия үлэтин тэтимэ үрдүгүн, далаайны киизин көрдөрөр. Ол курдук, Мирны кураттан мелодист Валерий Платонов кэргэнинээн "Таптап — олох таңарата" уонна "Ырыаларым — иккыларым" дигэн иккэ альбому таһаатарбытара.

Дьоллоох буол куруутун олоххор" дигэн бырайыагын биһир дойдулаахпыт. Болугур нэһилиэтин олохтоого, мелодист Александр Исанов уонна "Уһун уһун олоххо" дигэн дебют-альбому эмиэ Мындагаайы талааннааба Марис Дьячковская таһаартараннар, деонноппи-сагалаарын көртүлө.

Дворо кизлэз "Силан-рекордс" көмөтүнүн аянымын алаах үлөзлөрүн дисккэз уулуларын үзгүлтүксүз ырыалыктар Тарас Толстоухов, Валерий Аренин, Федор Макаров, Матрена, Илларион Абразимовтар, Георгий Барашков, Мугудайдабы "Дархан" ансамбле, Айта Дьячкова, Сардаана Кузьмина, Силангазды "Тыял уюлаттар" дэлбөлөк, Диринтан кыргызтар ансамблара, баяныста Спиридон Готовцев, "Фри-степс" брэкк-бөлөк калэн кытлымын ылылар. Студия бастагы альбомун автору "Алиса" бөлөк калэн бу сырыфта итальянскайднын бары билэр "Феллини" ырыалыктын иллээн сүрэхтинин сүүдэз. Хас бийдин толорууну

хөрөөччүүд дохсун мэт ташаанын добуулоллаагчид. Концеры эдэр ын таанчид Петр Гуляев уонга Гаури, Лыткин, хаан бадарар буоларынны өрө күүрүүлээхтик, бэрт сэргэхтин ныйтаар.

Концерт кээнэ "Салла-рекордс" студияһа хас да ырыатын уһултара "Сардана" радиолан ырыата мэлдьи иһиллэр. Айта Дьячковскаяны көрсөн кэспэтиг, Айта билгини СГУ саха филологияһы факультетыгар эстрадалык отделениега биллиилээх Юрий Платоновка дьарыктанар.

— Концерта мин Василий Федоров "Ырым, ол ырым" дигэн ырыгын кыттыгын. Бу ырымны былырынга саас Сылганга тахсан ууларбыйтым Фонаграмматын Айсен Борисов онорбута. Студия улаһыттарын кытта улаһык олус чэлкэни, кэмизир ыйан-иордан биэрэллэр, күлү-үөрүк да баар буолар. Анна Барашкова "Саха киһитин иһинигэ", Василий Федоров "Сурук" дигэн ырыаларын эмиэ ууларбыйтым Айсен хайдах толорорбун, хос ырыгын олус холуктук быһааран, субэлээн биэрэр. Аппаратура чааһын эттэххэ куорат студияларыгар эмиэ ырыаларын ууларбыйтым, онно холоостоххо билиһиннэрү туох да итэҕэс суохтар. Преподавателин Юрий Егоровиһ: Сылганга оноторбут ырыабын истэн техникескэй эттүн улахан-нык сиргээбитэ. Студия улаһа өссө сайда турарыгар, үрдүк чыпчаалларга тахсарыгар

Мугудайдаагы "Дархан" бөлөх
уонна Тарас Толстоухов эиэ үчүгэй
тыллары этэртэн туора турбатылар.

— Өдөндө сыйдыар киизээк сааттары, куолас уларынчыга дүңсөн-биир көрсүлсүр. Андрей Петрович үйүзүңүз биир бастакыңаң ысыбың чулуу кийибитиңиз буолар. Көмүгүзү өтмө килээрэн, диокс тахсыбытыңар махтабыт улахан. Аан бастаан былырын олохтоох кулууптук тэриллибитиз 30 сыллаах үбүлүмүн көрсө утулду булупт. Онно "Дархан" уонна Тарас Толстоухох хас да ырыалара кийибитэр. Билгем да былаамыт элбэх. Эмиэл кулууп ийинэн вокальнай-инструментальнай ансамбль тэриллибитиз 35, "Дархан" бөлөх тэриллибитиз 5 сылларын туолдулар. Онно диокс таһаар-тарарга "Сылан-рекордастары" кыпта дуоҕобар түһэрсибипит. Бу бэстэн олуус сөптөөхтүк салайынан олорор студия үлэһиттэригэр өссө да улахан ситиһилэр баарарбыт!

"Сүлэн-рекордс" үлэтин бастахы түмүгүн ити курдук кердерде. Уолаттар быладаннара өссө да киң. Чуралчан урут-урукхуттан ырыалып даонукач-сэргэтинэн билээр, кинилари үйэтигингэ, киңгэ испэчингэ таһаарыыга ийи-китин биэтирэх буолалларыгар студия үлэһиттэригэр эрэллэт улахан.

О.ЖИРКОВА

Муус устар 30 күнэ -- РФ баһаарынай охроната тэриллит күнэ

Российской Федерация Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотын биир салаата — уоттан быһыыр сулуусна управлениета

2005 сыл ахсынньы 27 күнүгэр Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерство Российской Федерацияга тэриллиттэ 15 сылын бэлиэтээбитэ. Россия үрдүнэн бу министерство үлэтэ дойду харыстабыллаах буолуутун үрдэттэ, социальнай-экономическай сайдытыгар улахан оруолу оонньуур динэн бүгүн эрэллээхтик этиэххэ сөл.

Советскай Союз сабана араас улахан авариялар тахсыбыттарын түмүгэр, Министрлэр Советтарын 1990 сыл тохсунньу 27 күнүгэр 606 нүмүрдээх "Россияга быһааччылар корпустарын тэрийии" уурааба ылыллыбыта. Биир улахан авариянан, Чернобыль атомнай станциятыгар авария тахсыбыта буолар. Бу аварияны тохтоторго 10-нан тыһыынча киһи, олус элбэх материалнай уонна техническай ресурсалар туһаныллыбытара. 1988 сыл тохсунньу 7 күнүгэр Армения территориятыгар, 25 тыһыынча киһи өлүүлээх, 514 тыһыынча киһини олорор дьизтэ-уота суох хаалларбыт, сир хамсааһына буолбута. Бу кэнниттэн, нэһилиэнньэни уонна кини территориятын араас быһылааннартан, авариялартан, катастрофалартан харыстыыр уонка быһыыр сымаллаах анал сулууспалары тэрийэр наадалаах динэн суолта ууруллубута. ССРС Министрлэрин Советтарын уураабынан 1990 сыллаахха алтынньы 12 күнүгэр Ыксаллаах быһыыга-майгыга боппууостары баһаарар Государственной комиссия тэриллиттэ.

1991 сылга Россия Ыксаллаах быһыыга-майгыга сулууспата төрдүттэн уларытыллан сагалыы үлэлиирдиин тэриллиттэ, оонн сибээстэн 1991 с. от ыйын 30 күнүгэр 1617 нүмүрдээх уураабынан Россияга Ыксаллаах быһыыга Государственной комитет тэриллиттэ, председателинэн Сергей Кужугетович Шойгу аһаммыта. Комитет бэйэтин маннайгы профессиональнай таһымын, Уфа небн онорон таһаарар заводугар тахсыбыт аварияны туоратыыга көрдөрбүтэ.

1991 сыл тохсунньу 18 күнүгэр, Президент 305 нүмүрдээх уураабынан, Комитет иһинэн Гражданскай оборона штаба уонна Россия регионнарыгар Ыксаллаах быһыыга-майгыга 9 киһи тэриллиттэ. Комитет бэйэтэ үлэһиттэрдэнэн, үбүлэнэн, салайар органнынан иһинки туруоруммут сыалларын ситиһиригэр тирэх ылбыта. Президент уураабынан комитет сүрүн сыалынан Российскай Федерация территориятын, нэһилиэнньэтин араас быһылааннартан харыстааһын, сэрэтин үлэлэри ытыы, араас Ыксаллаах быһылааннар табыстахтарына туоратыы буолбута.

1992 с. муус устар 18 күнүгэр Российскай Федерация 261 нүмүрдээх уураабынан комитет Российской Федерация территориятыгар 1242 Ыксаллаах быһыылар тахсыбытара, онтон 1004 техногеннай, 144 тыа баһаардара, 94 — биологическай характердаах быһылааннар.

1993 с. тохсунньу ыйга государстволар правительстволарын баһылыктара Минскэй куоракка Ыксаллаах быһыыга бэйэ-бэйэни кытта үлэлээннэгэ докумуонун ылыммытара. Бу сыл Российской Федерация территориятыгар 1159 Ыксаллаах быһыылар тахсыбытара. Олортон улаханнарынан буолаллар: муус устар 6 күнүгэр Томскай уобаласка радиохимическай заводка авария, Таттарстан республикатыгар муус устар 14 күнүгэр "КамАЗ" акционернай обществотын заводугар баһаар, Пермскэй уобаласка мазут тизийэн иһэр поезд охтуута.

1994 сыл Россияга МЧС историятыгар биир биллэр сылын буолар. Ол курдук тохсунньу 10 күнүгэр 1309 №-дээх уураабынан тохсунньу ый 1 күнүттэн баһаартан сэрэхтээх буолуу сулууспата Ис дьыала министерствотыттан Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотыгар көспүтэ. Биһиги улууспутугар баһаартан быһыыр чаас аан бастаан 1966 сыллаахха Чурапчы сэлэннээтигэр тэриллиттэ. Билигин туругунан биһиги управлениебыт Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотыгар кириэн — икки чааска, биир МПО - 9 арахан үлэли олоор. Ол курдук Чурапчытаагы 93 №-дээх чааска 30 киһи,

нүмүрдээх "Баһаартан сэрэхтээх буолуу" Федеральная Сокуоннара тахсыбытара.

1995 сылга Российской Федерация территориятыгар 1549 быһылаан тахсыбыт. Бу сыл министерство сүрүн күүһэ Чечня республикатын нэһилиэнньэтигэр гуманитарнай көмөнү оңорууга сылдыбыта. Дьону көһөрүүгэ 300-тэн тахса массыына сүүрбүтэ.

Ыам ыйын 27 күнүттэн — бэс ыйын 9 күнүгэр дизери Сахалин арыыга министр С.К.Шойгу салайааччылаах улахан операция ытыллыбыта. Нефтегорск бөһүөлөгэр улахан сир хамсааһынын түмүгэр элбэх дьизлэр саахалламмытара, 2 тыһ. тахса киһи өлбүтэ. Киһини быһылааһын үлэтигэр 1600 тахса киһи, 25 самолет уонна 16 вертолет үлэлээбиттэрэ.

1996 сыллар сабаланыларыгар Россиятаагы МЧС үлэтигэр элбэх событиелар буолбуттара. Муус устар 25 күнүгэр министр бирикээһигэр олобуран "ЭМЕР-КОМ" агентство тэриллиттэ.

1998 сыл сабатыгар олунньу 12 күнүгэр "Гражданскай оборона туһунан" 28 № Федеральная сокуон ылыллыбыта.

Ыам ыйыгар Гражданскай оборона уонна Ыксаллаах быһыы-майгы управлениета Волгоградскай уобалаһы уонна Саха Республикатын дьаһалталарын кытары Великий Устюг уонна Ленскэй куораттары уу ылбытыгар саахалтан быһыыр үлэлэргэ ыарахан экзамены тулуйбуттара. Уу халааныттан Великий Устюг куорат 44 уулуссала ууан туолбуттара, чугас сытар 26 бөһүөлэктэртэн 39 тыһ. киһиттэн кутталлаах зонатан 10 тыһ. киһи көһөрүллүбүттэрэ. Ленскэйгэ уу кэлбит сириттэн 60 тыһ. тахса киһи эвакуацияламмыта. Бу үлэлэри С.К.Шойгу, Ю.Л.Воробьев, Г.Н.Кириллов салайбытара.

1998 сылга РФ территориятыгар 1525-тэн тахса Ыксаллаах быһыы-майгы буолбута. Техногеннай Ыксаллаах быһыы-майгыттан балаһан ыйын 4 күнүгэр Дагестан республикатыгар Махачкала куоракка взрывчаткалаах массыына эстииттэн хас да киһи олорор дьизтэ сууллубута. Ити быһылаанга 17 киһи өлбүтэ, 70 киһи араас эчэйиһири ылбытара. 4 хонук устата саахалтан быһыыр үлэлэр эһии зонатыгар Москва куораттан кэлбит быһааччыларынан ытыллыбытара.

1999 сыллаахха РФ территориятыгар барыта 1236 Ыксаллаах быһыы-майгы тахсыбыта. Ол истэригэр 5 Ыксаллаах быһыы-майгы, террористическай акта түмүгэр буолбута.

1999 сылга Россиятаагы МЧС-тар элбэх көмө акциялары ылыптара. Балаһан ыйын 20 күнүгэр 1999 сылыгар 1249 нүмүрдээх РФ президенин укааһынан министр С.К.Шойгу Ыксаллаах быһыы-майгы түгүнигэр воинскай эбээһинэһин хорсундук толоруу иһин "РФ Героя" аат инэрлииттэ.

2000 сыллаахха "Гражданскай оборона" туһунан сокуону толорууга Россиятаагы МЧС көхтөөх үлэни садалаабытара. Россиятаагы МЧС үлэтэ олус наадалаабын тохсунньу 10 күнүгэр 24 нүмүрдээх РФ президент бигэрэппит укааһыгар "Национальные интересы России" балаһатыгар манньк динэн санатыллыбыт: "Россия национальнай интэриһин сүрүн сыалынан буолар — обществонн терроризмтан харыстааһын уонна кини содулларттан".

2001 сыл Россиятаагы МЧС олобор элбэх событиелардаах буолбута. Тохсунньу ыйга 30 быһааччы уонна "Центроспас" специалистара генерал П.В.Плат салайааччылаах Индияга буолбут 9 баал куустээх сир хамсааһыныгар быһыыр операцияга кыттыныи ылбытара. Тохсунньу 28 күнүттэн олунньу 1 күнүгэр дылы Россиятаагы быһааччыларынан 300 завал чинчийлибит, онно киһилэр 17 киһини, ол иһигэр 7 оҕону быһылаабытара. Бу 2001 сылга буолбут түбэлтэлэртэн иккини бэлиэтээххэ. Бастаһынан, быһыыр уонна санаттан тутуу үлэлэри Ленскэй куоракка ытыллытара. РФ президент В.В.Путин Ленскэй куоракка сылдьан баран правительственной хамыһыа тэрийбитэ. Бу хамыһыа

председателинэн С.К.Шойгу аһаммыта. Саҥа бөһүөлэктэри, дьизлэри, оскуолалары, уһуйааннары өрөмүөннээһингэ барыта үс ый барбыта. Алтынньы ыйга Ленскэй куоракка сүрүн үлэ түмүктэммитэ, 3200 ыал саҥа дьизбэ квартира ылбытара, ону таһынан 4643 квартиралар, дьизлэр, балыһалар, 12 оскуола өрөмүөннэммиттэрэ. Иккис улахан түгүнигэр Россиятаагы МЧС олобор уонна уопсайынан кини историятыгар сэттиннэ 2001 сыл 9 күнүгэр 1309 нүмүрдээх РФ президенин укааһын тахсыта буолбута. Онно Госпжнадзор МВД России Россиятаагы МЧС Госпослужбатыгар уларыбыта.

2002 сылга тохсунньу ый 1 күнүттэн Россиятаагы МЧС систематыгар 275 тыһ. тахса киһи личнай састапка уонна 13680 эд. сүрүн уонна 3 тыһ. эд. специальнай баһаарынай техника кирибиттэрэ. Россиятаагы МЧС биир сүрүн сыалынан норуокка баһаартан сэрэхтээх буолууу хааччыыы буолбута. 2002 сыллаахха уопсайа буолбут Ыксаллаах быһыы-майгы 26% уруккутаагар үрдээбитэ, 1139-ка тэһэспитэ. Россиятаагы МЧС сылы быһа Афганистанга көмөнү онорбута. 15 мөл. долларга тэһэһэр 40 тыһ. тахса груз тизлибитэ. Саамай улахан операциянан Афганистан хоту провинциятыгар аһы-уөлү мизтэтигэр тиздэн биэрини буолбута. Кабул уонна Баграм куораттарга самолетунан уонна вертолетунан барыта 83 рейс оһоһуллубута. "Центроспас" динэн полевой госпитальга элбэх эчэйбиттэргэ, ылдыбыттарга суһал медицинскэй көмө оһоһуллубута.

2003 сыл сабатыгар бастагы министри солбуйааччы Ю.Л.Воробьевка президент тохсунньу 30 күнүгэр укааһынан "РФ Героя" аат инэрлииттэ. Бу сыл ахсынньы 30 күнүгэр Правительство уураабынан Ыксаллаах быһыыга-майгыга биир государственная система балаһаанньата бигэрэммитэ.

2004 сыл административнай реформаны садалааһын сыла буолбута. Кулун тутар 9 күнүгэр РФ президенин 314 нүмүрдээх укааһа тахсыбыта. Ити укааһыгар Россиятаагы МЧС ситэриилээх былаас Федеральная органынан буоларын туһунан, государственной политикин оңоруу уонна олоххо киллэрини функцияларын толоруун, гражданскай оборона эйгэтигэр надзордааһыны уонна хонтуруоллааһыны, айылса уонна техногеннай Ыксаллаах быһыыттан-майгыттан нэһилиэнньэни харыстааһыны, баһаартан сэрэхтээх буолууу хааччыларын туһунан суруллубута.

2004 сыллаахха РФ 1134 Ыксаллаах быһыы-майгы үөскээбитэ. Техногеннай — 863, айылса быһылаана — 28. Ыам ыйын 27 күнүгэр 335 нүмүрдээх РФ правительствотын уурааба Федеральная сокуонга "Нэһилиэнньэни Ыксаллаах быһыыттан-майгыттан харыстааһын туһунан" уонна кулун тутар 9 күнүгэр 2003 сыллаах РФ правительствотын уурааба "Ыксаллаах быһыыны-майгыны сэрэтин уонна туоратыы биир государственная система" балаһаанньаны киллэрибитэ.

2005 сыл ахсынньы 1 күнүгэр 112 нүмүрдээх уураабынан Ыксаллаах быһыыттан-майгыттан нэһилиэнньэни харыстааһын государственной надзорун балаһаанньата бигэрэммитэ.

Сайдыылаах дойдуларга баһаартан харыстабыл сулууспата уоту эрз умулларыга тахсыбакка дьону араас быһылааннартан быһыыр үлэлээх. Россия президени В.В.Путин 2001 сыллаах сэттиннэ ый 9 күнүгэр 1309 №-дээх уураабынан тохсунньу ый 1 күнүттэн баһаартан сэрэхтээх буолуу сулууспата Ис дьыала министерствотыттан Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотыгар көспүтэ. Биһиги улууспутугар баһаартан быһыыр чаас аан бастаан 1966 сыллаахха Чурапчы сэлэннээтигэр тэриллиттэ. Билигин туругунан биһиги управлениебыт Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотыгар кириэн — икки чааска, биир МПО - 9 арахан үлэли олоор. Ол курдук Чурапчытаагы 93 №-дээх чааска 30 киһи,

Одьулууннаагы 139 №-дээх чааска 12 киһи, Мындаааһытаагы баһаарынай охроната — 9 киһи олус наадалаах, ыарахан үлэни толоро сылдьаллар.

Биһиги управлениебыт Ыксаллаах быһыыга-майгыга министерствотыгар кириэбиттэн ыла ситиһиллэрэ аһыаба суохтар. Ол курдук эһии икки уоту умулларыга аналлаах массыыналарынан хааччылынныбит, Мындаааһыга МПО тэриллинэ. Саналыы специальнай таһаһынан хааччылыы 100%, баһаарынай-технической вооружениенан хааччылыы 100%. Алдантан эһии баһаарынай массыына АЦ-40 (131) кэллэ.

Баһаар тахсыта элбэх иэдээннэн, хоромньунан, ардыгар киһи өлүүтүнэн түмүктэнэр. Баһаар буоллаһына байыастартан түргэн тутуу элбэи баһаарар. Оонн куруук бэлэм буолар инниттэн улууска, республикага сылын аайы хамаандалар, этэрээттэр икки ардыларыгар баһаарынай-прикладной көрүнгэри киллэрэн туран спортивнай күрэхтэһиһи ытыллыллар. Республика илин энэр улуустарын икки ардыларынаагы күрэхтэһиһилэргэ 1987 сылтан бэттэх биһиги улууспут этэрээтэ ситиһиллэрин таһыма үрдүк. Холобура, 1999 сылга Бороһон сэлэннээтигэр баран 7 улуустан 2 мизтэ буолан, видеомангитфонунан наһараадаламмытара. Онтон 2000 сылга бэйэбит улууспутугар 12 көрүнгэ буолбут 8 улуус көрүһүтүгэр эрэллээхтик бастаабытара, телевизорунан, холодильнигынан наһараадаламмытара. 2000 с. сайын Майага буолбут сайынны спартакиадага 2 мизтэни ылбытара. Эмиз 2001 сылга республикатаагы самбо күрэхтэһиһигэр 3 киһи баран 2 мизтэни ылан үөрэн-көтөн кэлбиттэрэ. 2004 сыллаахха республика үрдүнэн ытыллыбыт баһаарынай-прикладной күрэхтэһиһигэр кириэн биһиги этэрээпит байыастара эрэллээхтик республика үрдүнэн 2 мизтэни ылан кэлбиттэрэ. Бу сыллар тухары Чурапчыбыт баһаарынай этэрээтин чизэин көмүскээн кэлбит, тарбахха баттанар сүрүн спортсменнарбытынан байыастар П.Д. Никитин, Ф.С.Слепцов, П.П.Макаров, М.М.Макаров, Ю.Ю.Шамаев, Г.Г.Капитонов, Н.И.Коркин, Д.Г.Оконешников, И.В.Керемьясов, Г.Л.Оргин буолаллар.

Биһиги этэрээт үлэһиттэрэ, тустаах үлэлэрин эппизинэстээхтик толороллорун таһынан, улууска ытыллар араас мероприятиеларга, хамсааһыннарга активнайдык кытталлар. Күүспүт тийэринэн улууспутугар ытыллар үбүлүүдээх тэрилтэлэргэ, "Амарах санаа" акцияларыгар харчынан көмөлөһөбүт.

Баһаарынай охроната урукку сылларга таһаарыылаахтык үлэлээбит А.А.Захаров эргэ заправка убаас отуттаах цистерналары уоттан быһаабытыгар улуус бочуотунай грамотатынан уонна харчынан наһараадаламмыта, Е.М.Феофанов баһаарынай чаас иһинэн ытыллар спортивнай күрэхтэһиһилэргэ көхтөөхтүк кыттар, Н.Г.Трофимов, Г.Г.Турантаев эппизинэстээхтик үлэлээбиттэрэ. С.С.Егоров ПЧ начальнигынан үлэлээбит сылларыгар тэрилтэ материальнай, хаһаайыскайбаннай өттүнэн тулуусуугар күүстээхтик үлэлэспитэ. Суоплар И.В.Полов материальнай-технической база кэниригэр көмөлөспүтэ, А.Д.Дорофеев "Баһаарынай охроната туйгуна" энагынан наһараадаламмыта, И.А.Никитин, Ф.С.Потапов, С.М.Неустроев, М.Д.Ефремов, Г.Г.Дагданча уонна д.а. араас сылларга таһаарыылаахтык, бэйэлэрин үлэлэригэр бэриниһээхтик үлэлээбиттэрэ.

Чурапчытаагы баһаарынай этэрээт эдэр көлүөнэнэн солбуллан, эстафетаны илинтигэр бигэттик тутан уоту утары охсуһааччы ытык иэтээх аатын күөрэччи көтөбөн, улууспут баайын-дуолун уоттан кырабатык харыстыыр. Муус устар 30 күнүгэр РФ баһаарынай охроната тэриллиттэ 357 сыла туолбутунан коллегаларытын уонна өр сылларга үлэлээбит ветераннарбытын ис-сүрэхпиттэн эбэрдэлибит!

Чурапчытаагы Ыксаллаах быһыыга-майгыга управление.

Автор суруугар эхлэлэр санаа
редакция позициягтар мэлдэн сөл түбэлэр
буалбатах. Сурукка ийшлэр нахчылар
кырдыктаахтарыгтар эппиэтинэни
автор тус байата сүгэр.